

PREDICTORS OF AGGRESSIVE CRIMINALITY AMONG SENTENCED WOMEN AND MEN WITH PSYCHOPATHIC CHARACTERISTICS

Marlena BANASIK¹, Józef K. GIEROWSKI^{2,3}

¹ *Department of Humanities, University of Physical Education, Kraków, Poland*

² *Institute of Forensic Research, Kraków, Poland*

³ *University of Social Sciences and Humanities, SWPS Faculty in Katowice, Poland*

Abstract

Analysis of the recent international reports has proven that the traditional stereotype of male violent perpetrator is no longer valid. The purpose of this research was to investigate the problem of violent crime conditions in male and female offenders. Authors examined the role of psychopathic traits, empathy, psychological gender, aggressiveness and the risk of violence level in determining violent criminality. Two structural models were assessed. 100 incarcerated adult males and 100 incarcerated adult females were examined. To state the level of psychopathy the Hare Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R; Hare, 2003) was used. To analyse the likelihood of an aggressive behaviour manifestation the Historical/Clinical/Risk Management Scale (HCR-20; Webster, Douglas, Eaves, Hart, 1997) was applied (with special supplement – FAM – for females). Aggressive tendencies were measured using the self-reporting Buss-Perry Aggression Questionnaire (Buss, Perry, 1992). Psychological gender of the incarcerated individuals was evaluated with the Psychological Gender Inventory (Kuczyńska, 1992). To capture individual differences in empathy the Interpersonal Reactivity Index (Davis, 1980) was used. Most relations between considered variables included in the theoretical model were confirmed in this study. Generally, there is probably no difference between men and women in conditions of aggressive criminality and instrumental violence.

Key words

Conditions of violence; Psychopathy; Gender differences; Risk factors for violence.

Received 15 May 2015; accepted 22 June 2015

1. Introduction

1.1 Introductory remarks

The issue of conditions of violence is an object of unabated interest of researchers representing various fields of science. Both psychologists, criminologists, educationists, as well as other specialists being in contact with persons who violate the legal order are in agreement that we deal here with a very complex issue; therefore they avoid univariate explanations, similar to those proposed in previous centuries. At present, professional literature provides a relatively

extensive knowledge on predictors and forms of violence that are typical for men. Until today they have been a vast majority of prison population, as well as they are recognised by the society as almost sole offenders of violent acts. Yet, this opinion is more and more often verified by reports from research concerning women who commit crimes, as well as social diagnosis reports conducted worldwide, naturally including Poland (see Cabalski, 2014). Starting with the nineties of the XX century, a significant growth of participation of women in criminal offending in Poland has been noticed (Siemaszko, Gruszczyńska, Marczewski, 2009). A report on the structure of prisoners

incarcerated in the second quarter of 2014, available at the Central Board of Prison Service website reveals that sentenced women with charges associated with the use of violence constitute 83% of all female offenders, and 63% of female aggressive offenders committed a crime against property. It is worthwhile to pay attention to the fact that a high percentage of women that are sentenced for imprisonment in Poland serve their sentence in relation to a homicide of their partner or husband, and violence between partners is the background of majority of such acts (see Gierowski, 2014; Makara-Studzińska, Grzywa, Turek, 2005a; 2005b; Zielińska, 2001). Female perpetrators of other types of crimes are also often involved in problematic relationships full of mutual violence (Zielińska, 2001). Those and similar reports inclined authors of this paper to undertake studies on conditions of feminine and masculine tendency to commit violent crimes, with an emphasis put on possible differences between both groups of perpetrators. Such comparisons are conducted very seldom in Polish and foreign literature. As it was mentioned at the beginning, searching for explications of violence requires considering various biological, psychological and social factors in both individual and cultural dimension. On the basis of psychological literature, the following determinants of criminal acts were selected, and then included into the research model: biological and psychological gender, aggressiveness as a personality characteristic, individual violence risk, psychopathic characteristics and ability/lack of ability to experience empathy. Before a model of relationships between the above mentioned determinants proposed by the authors is presented, premises of taking into consideration those particular variables will be discussed.

1.2 Risk of violence assessment in male and female offenders

During the years of dominance of a male offender stereotype biological gender was assumed to be one of the most important predictors of violence. The world literature confirms that men, regardless their age, ethnic origins or socio-economical and cultural status, were and are sentenced significantly more often than women for crimes committed with the use of violence (de Vogel, de Ruiter, 2005; Monahan, 2002). Yet, it cannot be forgotten that, firstly, violence in close relationships constitutes the great part of a “dark” number of criminal acts committed by women (Zielińska, 2001). And secondly, despite the significant disproportion in the headcount of persons of both sexes imprisoned in Poland, violent female

offenders dominate among incarcerated women. In the face of those observations arise questions on similarities and differences between male and female offenders, as well as on possibility of generalisation of research findings concerning offenders of the opposite sex. And finally: will the more and more precise and popular methods of violence risk assessment, elaborated and validated on the population of sentenced and psychiatrically treated men, work in the case of women? Answers to such questions can be found in results of meta-analysis of research on prediction of violence committed by women and men who originated from various populations, conducted by Dutch researchers, de Vogel and de Ruiter (2005). The authors conclude that diagnosis of mental disorders reduces the disproportion between women and men with reference to the use of violence (especially in case of institutional violence). At the same time they emphasise that results of analyses conducted using popular violence risk assessment tools on male offenders should not be generalised on women (see also Vitale, Newman, 2001). In their opinion specialists should be aware of existence of differences between women and men in the level of intensity and nature of violence. Grasping of those differences is possible through the use of structuralised risk assessment methods created in the SPJ (Structured Professional Judgement) field, such as HCR-20. Structurisation of assessment minimises the influence of confounding variables, such as, for instance, examiner’s biases on intensity and forms of violence that are typical for women. At the same time, they allow for repetition of an evaluation after conditions and context are changed, because they grasp the risk in a dynamic way (Gierowski, 2009). Apart from static variables present in an individual’s history, they consider a moderating role of factors of clinical nature (that are present here and now) and those that are possible to foresee in the future. Also, thanks to the work of team of clinicians from van der Hoeven Kliniek headed by the above mentioned de Vogel and de Ruiter, in 2012 a supplement to HCR-20 (FAM, Female Additional Manual) that increases its sensitivity to intersexual differences was developed. It is the result of observations by those researchers that concerned specifics of assessments that had been done using this tool in a group of forensic psychiatric patients. De Vogel and de Ruiter (2005) observed that whereas examined women and men were not different in the level of risk in particular HCR-20 subscales (Historical, Clinical and Risk Management), yet significant dissimilarities emerged in average assessments of particular risk factors (i.e. in such items as: Psychopathy, Impulsivity, Relationship Instability). As a result alternated criteria

of coding for 5 out of 10 HCR-20 Historical Scale factors were included in the FAM, directing the assessing person's attention to typically feminine manifestations of their presence in an individual. Moreover, through consultations with other clinicians and thanks to available empirical data 9 additional, specific for women, aggressive behaviours risk factors, which constitute a supplement to original HCR-20 subscales, have been identified (de Vogel, de Vries Robbé, van Kalmthout, Place, 2012). Among them one can find for example prostitution, victimisation during childhood or parenting difficulties.

Undoubtedly, the presented data confirm relevance of intersexual differences analysis in the area of aggression and violence probability among imprisoned persons. This type of comparisons are concordant with a worldwide discussion on specifics of risk assessment of violent acts committed by women in various populations and on possibility to enhance usefulness of existing tools designed for that purpose, that is carried out by specialists at present.

1.3 Psychopathy as a determinant of violent behaviours

Harris, Skilling and Rice (2001) recognised psychopathy as: "among institutionalized offender samples, psychopathy is the strongest predictor of violent recidivism (...) yet discovered" (p. 197). Relationships between psychopathy and criminality were mentioned in the literature practically since this term had been introduced. In the face of the present knowledge on the mentioned personality disorder one should not, obviously, equate term "psychopath" and "criminal". It is considered that psychopathic men constitute about 15–25% of population of imprisoned persons (Hare, 2003), whereas women only about 11–18% (see Grann, 2000; Nicholls, Ogloff, Brink, Spiedel, 2005). Nonetheless their tendency to violate social norms and rules and use aggression is excellently documented in literature (Hare, 1999; Pastwa-Wojciechowska, 2008). This tendency is associated with affective deficits manifested by psychopaths, such as lack of empathy, sense of guilt and remorse that are responsible for their insensitivity to punishments (Herpertz, Sass, 2000). What is important, in literature one can find data indicating that reoffending indicators for women and men diagnosed with psychopathy are comparable (Zaparniuk, Paris, 1995). Intersexual differences in intensity, dissemination and specific manifestations of psychopathic characteristics are subjected to intense studies nowadays. For the research reported in the present paper reports concerning intersexual stability of psy-

chopathic core seem to be fundamental (see Jackson, 2001). It was determined that despite differences in socialisation and development, both psychopathic women and men manifest similar deficits in emotional and interpersonal functioning, however, they can differ in their behavioural manifestation (Jackson, 2001; Nicholls, Petrila, 2005; Rogstad, Rogers, 2008; Seara-Cardoso, Dolberg, Neumann, Roiser, Viding, 2013). Researchers of psychopathy especially postulate existence of significant dissimilarities in intensity and manifestations of antisocial traits and those associated with criminal lifestyle between representatives of both sexes (see Rogstad, Rogers, 2008; Verona, Vitale, 2006).

Relatively sparse, until today, comparative analyses of types of violence used by women and men with psychopathic features have also indicated some differences in this area. Psychopaths are generally ascribed with a tendency to undertake criminal activity that is instrumentally motivated, "cold", especially when aimed at strangers (see Cornell et al., 1996; Gierowski, Grygoruk, 2012; Grygoruk, Gierowski, 2012; Warren et al., 2005; Williamson, Hare, Wong, 1987; Woodworth, Porter, 2002). Moreover, Gierowski and Grygoruk (2012) suggest that lack of self-control and impulsivity of individuals with psychopathic characteristics may also predispose them to emotional violence. Thus, one can advance a thesis that psychopaths easily manifest both above mentioned types of aggression, however, acts of instrumental aggression constitute, so to say, their "visiting card" (see also Porter, Woodworth, 2006). Similar discussions on psychopathic women unfortunately result in equivocal results (see Warren et al., 2005).

1.4 Aggressiveness as a determinant of violent behaviours

In psychology one differentiates aggression as a single act or a sequence of behaviours from a personality-related, fixed tendency to react with aggression, defined as aggressiveness (see Rode, 2010). Among the determinants of aggressive tendencies from a behavioural perspective one can enumerate: biological predispositions (e.g. impulsive temperament), previous experiences (e.g. frustration, attack, difficult situations), reinforcements resulting from aggressive behaviours (e.g. group acceptance), contact with others' aggression and imitation of this aggression (e.g. because of specific group norms; Buss, 1961; Buss, Perry, 1992). Reinforcing consequences of aggression, being a reason of preservation of aggressive tendencies may, of course, be of emotional (discharging of anger,

pleasant experiences coming from victim's suffering) or instrumental nature (money, acceptance of reference group etc.). For reasons of the authors' attempt to create a model of relationships between variables determining criminal tendencies it is worthwhile to emphasise relationships of impulsivity – that is one of key characteristics of psychopathy – with aggressiveness, that were exposed by Buss and Perry (1992). On the other hand, Rode (2010) in her analyses of determinants of domestic violence indicated an offender's aggressiveness as the only factor being directly related to the occurrence of violent acts in family. Researchers searching for explanations of differences in the structure of aggressiveness in women and men suggest that referring exclusively to the biological gender in this context is insufficient (see Gierowski, Rumszewicz, 2006). More exhaustive and complex description of emergence of mechanisms of violence is possible when taking into consideration the psychological gender of an individual.

1.5 Psychological gender as a determinant of violent behaviours

Psychological gender is “a set of attributes, attitudes, social roles and behaviours ascribed to a man or a woman by a widely understood culture” (Bem, 2000, p. 9). In practice it is a kind of resultant of educative and socio-cultural influences, as well as of individual predispositions. It develops in the childhood and adolescence period. In an individual that functions in a situation of discrepancy between social expectations resulting from the stereotype of gender and a behaviour, values or needs that s/he personally prefers, may appear doubts concerning own identity, and consequently frustration and aggression (see Roszkowska, Kucharewicz, 2005; Szczepanik, 2007). It seems that changes in social expectations towards women that have been observed for several decades, put them in just such a situation – forcing them to acquire typically masculine features, such as independence, dominance, or rivalry. Undoubtedly, also girls from environments saturated with pathological patterns grow up in such conditions. In such families “masculine” behaviours are rewarded, and even required. Research results indicate that psychological masculinity in a significant degree is related to a tendency to a criminal offending and aggressiveness understood as established personality mechanism (see Banasik, Gierowski, Skrzypczak, 2014; Gierowski, Porańska, 2007; Gierowski, Rumszewicz, 2006; Klonsky, Jane, Turkheimer, Oltmanns, 2002). Klonsky et al. (2002) observed antisocial characteristics among college students with a high level

of masculinity. Gierowski and Rumszewicz (2006) as well as Gierowski and Porańska (2007) proved that juvenile girls from rehabilitation institutions, when compared to boys staying there, are characterised with a higher general intensity of aggression and significant dominance of verbal aggression, anger and hostility, and a significant majority of them self-reported as having typically masculine characteristics. On the other hand, Banasik, Gierowski and Skrzypczak (2014) described relationships between psychological gender, aggressiveness and psychopathy. Imprisoned women that were examined by those authors in majority self-reported using characteristics typical for the opposite sex.

1.6 Models of relationships between the described variables

Because of the explorative character of the conducted analyses, and resulting from this lack of access to empirical data obtained by other researchers in some of the discussed areas, one decided to accept two alternative models presenting cause and effect relationships between analysed predictors of aggressive criminality. In the model no. 1 it was assumed that intensity and structure of psychopathic traits should play a significant role in shaping the level of risk of violence, and as a consequence also an individual's psychological gender (especially level of stereotypically masculine characteristics) and in preservation of aggressive tendencies, manifested in various forms of aggravated aggression. Psychopathy, being related to a level and structure of aggressiveness, also seems to indirectly determine an increased tendency to commit crimes, especially of violent character. Literature reports on a key role of affective deficits in development of psychopathic personality. A lack of sensitivity and empathy is recognised as one of the most important characteristics of emotional functioning of psychopaths. In the presented model the empathy level is recognised as a variable that explains differences in psychopathy level among the examined individuals (Figure 1).

An alternate, more specified model of relationships between variables (see Figure 2) reflects the emphasis put by researchers of issues of psychopathy-criminality relationship on the role of particular dimensions or aspects seized in the research model of variables in explanation of individual and intersexual differences in the character of the analysed relationship. At the same time, as it was mentioned above, some of the explored areas and relations has been described insufficiently until now to accept the below mentioned model as

unique and basic. In the alternative approach the following relationships were seized:

- relationship between empathy level and level of intensity of personal tendency to antisocial behaviours, constituting a behavioural dimension of psychopathy (seized in factor 2 of PCL-R);
- relationship of antisocial traits in psychopathy and level of static (historical) violence risk factors;
- relationship between historical risk of manifesting violence and psychological masculinity dimension;
- importance of historical violence risk factors for diverse intensity of aggressive tendencies;
- connection between identification with stereotypically masculine characteristics and a tendency to aggressive behaviours;
- relationship of psychopathic characteristics as a personal background with aggressiveness, and as a result – with the type of violence used.

An aim of the undertaken analyses was to determine if relationships assumed in the prepared models would be empirically confirmed. One also considered

if examined women and men will differ with respect to the assumed relationships.

2. Own research

In the study participated a group of 200 adult imprisoned persons. It consisted of 100 women from several Polish penitentiary institutions (Kraków – Nowa Huta Prison, Remand Centre in Kielce, Prison no. 1 in Grudziądz, and Remand Centre in Warszawa – Grochów), as well as 100 men imprisoned in Remand Centre in Kielce and in Remand Centre in Kraków – Podgórze. An average age of participants was 35.59 years ($SD = 10.473$). a basis for selection of participants was their written agreement to participate in the study. Each of research participants was informed on its aim, schedule, anonymity and voluntarily agreed to participate in the project.

Research, at the beginning accepted by the Bioethics Committee of Jagiellonian University, were con-

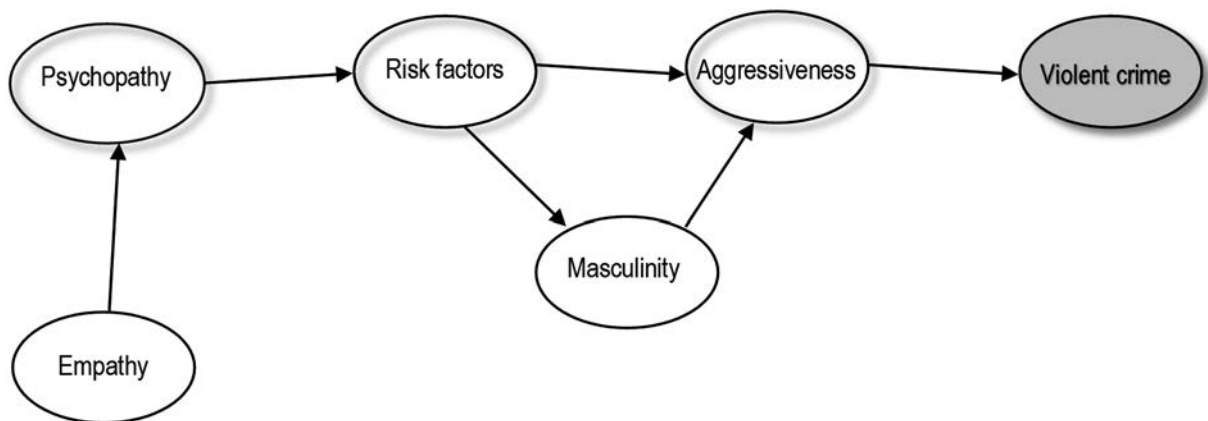

Fig. 1. Model 1 – the conditions of violent crime.

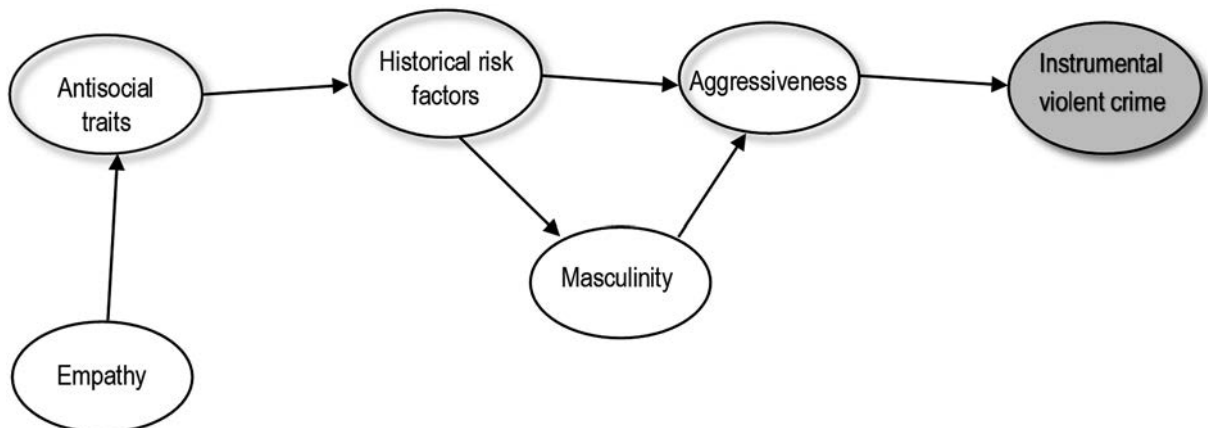

Fig. 2. Alternative model 2 – the conditions of instrumental violent crime.

ducted in 2011–2014 in five different penitentiary institutions in Poland. The first stage of research procedure embraced a diagnostic interview with a prisoner on the basis of indications found in literature (Hare, 2003). After the interview, questionnaires were filled out: the Buss-Perry Aggression Questionnaire (BPAQ), Interpersonal Reactivity Index (IRI) by M. H. Davis, and Psychological Gender Inventory (IPP) by A. Kuczyńska. Each of the methods was accompanied with a written instruction which at the beginning was explained by a researcher. The examined persons were asked to signalise possible problems with understanding the research material, as well as to answer sincerely.

In the next stage pieces of information obtained from a prisoner, together with data obtained during observation of his or her behaviour during interview, as well as a detailed analysis of personal case files were a basis for psychopathy level assessment using the PCL-R, as well as for violence risk assessment conducted basing on the HCR-20 and FAM. Thanks to pieces of information obtained from personal case files it was also possible to assign the examined person to one of groups differing in the type of criminality (aggressive vs. nonaggressive), as well as in the type of used violence (instrumental vs. emotional). Brief description of methods used can be found below.

Psychopathy Checklist-Revised measured level of individual's psychopathy, referring to 20 basis symptoms of this disorder isolated by R. Hare and grouped in 2 main factors and 4 dimensions: interpersonal, affective, lifestyle (behavioural), and antisocial. The assessment of level of psychopathy is possible thanks to information obtained during a deepened interview with an examinee, which should be afterward complemented with data coming from analysis of personal case files and from observation of the examined person during the interview. Strength of particular items is assessed by an examiner on 3-point scale from 0 to 2.

HCR-20 (Historical/Clinical/Risk Management; Webster, Douglas, Eaves, Hart, 1997) is a tool designed to assess risk of aggressive behaviours occurrence among persons using violence, suspected of being mentally ill, or with personality disorders. It consists of a list of twenty risk factors (10 static and 10 dynamic), grouped in 3 scales: Historical (H), Clinical (C), and Risk Management (R). Assessment of presence and level of risk factors is possible after semi-structured interview with an examinee, thanks to information obtained during observation of an individual's behaviour and through access to information from his or her personal files. HCR-20 is not a normalised scale. For research purposes one uses a sum

of particular items assessment. In this way one obtains a general result within a limits from 0 to 40 points, and partial results for particular subscales: Historical (0–20 points), Clinical (0–10 points) and Risk Management (0–10 points).

FAM (Female Additional Manual; de Vogel, de Vries Robbé, van Kalmthout, Place, 2012) is a supplement to the HCR-20 scale, developed for women with a history of violence. To grasp intersexual differences it contains revised assessment criteria of 5 items in Historical Scale (H6, H7, H8, H9 and H10), as well as 9 additional risk factors specific for violent women that are supplementary to three original subscales of HCR-20. A researcher prognoses risk by summing up assessments of FAM items with assessments of 20 factors from the HCR-20 Scale.

Buss-Perry Aggression Questionnaire (BPAQ; adapted in Poland by Lucyna Kirwil) makes it possible to assess level of general aggressiveness as an individual's personality characteristic and his or her tendency to use physical or verbal aggression, experiencing anger and manifesting hostility (4 subscales). It consists of 29 statements describing various aspects of aggressive behaviour. An examined person's task is to position him/herself against 29 statements and self-report using a 5-point scale, where 1 means "extremely uncharacteristic" and 5 "extremely characteristic".

Interpersonal Reactivity Index (IRI) by R. Davis measures intensity of empathy understood as an emotional-cognitive phenomenon; it consists of 28 statements grouped in 4 subscales (Fantasy, Perspective Taking, Empathic Concern, Personal Distress), each two of them measures each aspect of empathy. Examined person's task is to take an attitude towards given statements on 0 to 4 point scale, where 0 means "does not describe me well" and 4 "describes me very well".

Psychological Gender Inventory (IPP) by Alicja Kuczyńska makes it possible to define an examined person's readiness to use each of two dimensions of gender: femininity and masculinity, in self-reporting. It consists of 35 adjectives, 15 referring directly to stereotypically feminine characteristics, 15 to stereotypically masculine ones, and 5 buffer positions. An examined person is supposed to assess on 5-point scale to what degree he or she is characterised with each of enumerated features (1 – I am not like that at all, 5 – I am just like that). Considering the intensity of psychological femininity and masculinity in total one may ascribe an individual to one of 4 types of psychological gender: androgenic, sexually defined (concordant with biological gender), cross-defined (discordant with biological gender), sexually undefined.

3. Results

To verify hypotheses on direct and indirect relationships between psychopathy, empathy, risk of violence, psychological gender, aggressiveness and type of committed crime, and type of violence used when committing an unlawful act, two path models using Structural Equation Modelling (SEM) were estimated. As a method of estimation of path coefficients the Weighted Least Squares Means and Variance (WLS-MV) method and DELTA parameterisation were used. Because constant standardised variables were used in the analysis (apart from dependant variables – violence type and crime type), results were presented in a form of raw coefficients (unstandardised) which are interpreted as a multiplicity of a standard deviation that will change the value of dependant variable that is associated with the change of an independent variable value by one standard deviation. Because main dependant variables are binary variables, in their case we interpret quotients of chances corresponding to path coefficients values. To compare differences in match of models in groups of women and men with respect to limitations applied on particular path coefficients Wald test was used.

At first one analysed a model in which a dependant variable was a type of crime. In consequence one assessed a probability of aggressive crime occurrence. Moreover, in the discussed structural model the following variables are taken into account: empathy, psychopathic characteristics, violence risk factors, psychological masculinity dimension, and aggressiveness. Results of the model 1 estimation for the group of offenders (see Figure 3) indicates, that if the level of empathy changes by one standard deviation, level

of psychopathy will grow by 0.141 of standard deviation ($p = 0.159$), and with analogous change of level of psychopathy violence risk factors level will increase by 0.881 of standard deviation ($p = 0.000$). On the other hand increase of violence risk by one standard deviation causes increase of psychological masculinity among offenders by 0.285 of standard deviation ($p = 0.012$) and of aggressiveness by 0.197 of standard deviation ($p = 0.040$). Change by one standard deviation in masculinity dimension will result in growth of aggressiveness indicator by 0.171 of standard deviation ($p = 0.005$). Analogous growth (by 1 *SD*) of aggressiveness level will influence the growth of aggressive offending probability by 41.6% ($p = 0.05$). The obtained results suggest that influence of empathy on psychopathy is statistically insignificant. It is worthwhile to observe that a parameter defining influence of psychopathy on risk of violence is distinguished by its level against a background of the other estimators.

According to the model 1 estimation results in the group of female offenders (see Figure 3), if empathy level changes by one standard deviation, level of psychopathy will decrease by 0.201 of standard deviation ($p = 0.065$). With analogous change of psychopathy level, violence risk will increase by 0.716 of standard deviation ($p = 0.000$). By contrast, increase of violence risk by one standard deviation is associated with growth of psychological masculinity among female offenders by 0.411 of standard deviation ($p = 0.001$) and aggressiveness by 0.446 of standard deviation ($p = 0.000$). Change by one standard deviation in masculinity level will result in increase of aggressiveness indicator by 0.090 of standard deviation ($p = 0.338$). The same increase (by 1 *SD*) of aggressiveness level will influence, on the other hand, increase of aggres-

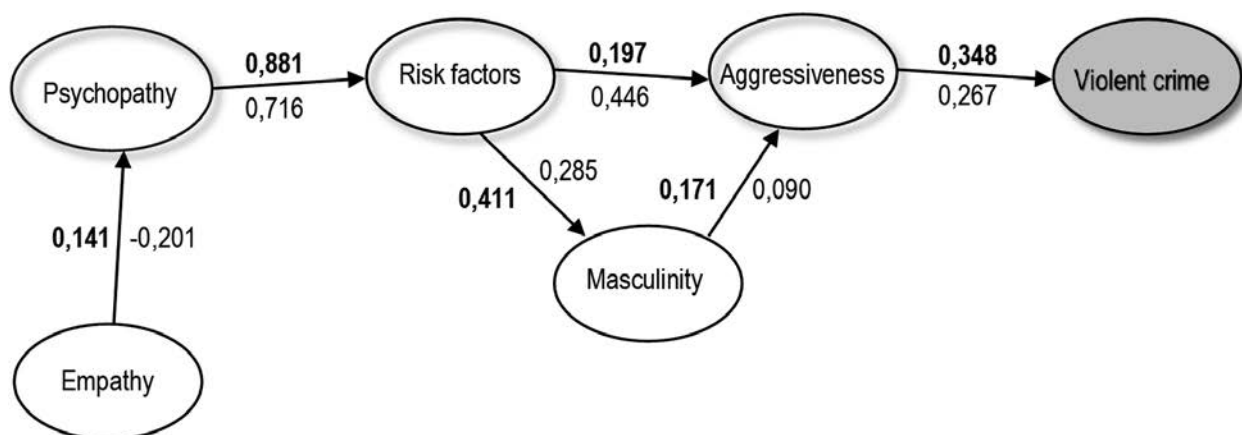

Fig. 3. The conditions of violent crime – path diagram.

sive offending probability by 30.6% ($p = 0.05$). The obtained results indicate that influence of psychological masculinity on aggressiveness and of empathy on psychopathy is statistically insignificant. It is worthwhile to observe that a parameter defining influence of psychopathy on violence risk is distinguished by its level against a background of the other relationships.

Comparison of coefficients obtained in the group of women and men is presented on the path diagram (see Figure 3). One's attention is drawn to the fact that in the group of females the violence risk level is over two times higher predictor of aggressiveness than in the group of men.

Moreover a significance of differences between path coefficients obtained in group of women and men were checked. A differential influence of empathy on psychopathy in both groups was observed ($p = 0.02$). Taking into account the whole model 1 one can conclude that women and men do not differ with respect to relationships included in this model.

In an alternative model a dependant variable was type of violence. As a result the quotient of occurrence of instrumental violence chances (instrumental or instrumental-emotional type) was estimated. In the considered structural model the following variables were

also taken into account: empathy, antisocial behaviours level, historical violence risk level, psychological masculinity dimension, and aggressiveness. Results of alternative model estimation in the group of offenders (see Table 4) indicate that if empathy level changes by one standard deviation, level of characteristics constituting factor 2 of psychopathy will increase by 0.132 of standard deviation ($p = 0.184$), and with analogous change in level of antisocial behaviours historical risk of violence will increase by 0.915 of standard deviation ($p = 0.000$). Increase of historical risk factors level by one standard deviation is associated, by contrast, with a growth of psychological masculinity in offenders by 0.224 of standard deviation ($p = 0.035$) and of aggressiveness by 0.323 of standard deviation ($p = 0.000$). Change by one standard deviation of the masculinity dimension will result in an increase of aggressiveness indicator by 0.178 of standard deviation ($p = 0.001$). On the other hand, the same increase (by 1 *SD*) of aggressiveness level will result in growth of use of instrumental violence chances by 184.3% ($p = 0.05$). The obtained results suggest that influence of empathy on level of characteristics constituting factor 2 of psychopathy is statistically insignificant. It is worthwhile to observe that a parameter defining influ-

Table 1

The conditions of violent crime in the group of offenders – structural model results

Associations	Estimate	SE	p	95% confidence interval	
				Lower bound	Upper bound
Violent crime ← Aggressiveness	0.348	0.148	0.019	0.058	0.638
Aggressiveness ← Risk factors	0.197	0.096	0.040	0.009	0.385
Aggressiveness ← Masculinity	0.171	0.060	0.005	0.052	0.289
Masculinity ← Risk factors	0.285	0.113	0.012	0.063	0.507
Risk factors ← Psychopathy	0.881	0.103	0.000	0.679	1.083
Psychopathy ← Empathy	0.141	0.100	0.159	-0.055	0.338

Table 2

The conditions of violent crime in the female offenders group – structural model results

Associations	Estimate	SE	P	95% confidence interval	
				Lower bound	Upper bound
Violent crime ← Aggressiveness	0.267	0.130	0.041	0.011	0.522
Aggressiveness ← Risk factors	0.446	0.118	0.000	0.215	0.677
Aggressiveness ← Masculinity	0.090	0.094	0.338	-0.094	0.273
Masculinity ← Risk factors	0.411	0.122	0.001	0.172	0.650
Risk factors ← Psychopathy	0.716	0.079	0.000	0.561	0.870
Psychopathy ← Empathy	-0.201	0.109	0.065	-0.414	0.012

Table 3
Group differences significance – model 1

Associations	<i>p</i>
Violent crime ← Aggressiveness	0.70
Aggressiveness ← Risk factors	0.10
Aggressiveness ← Masculinity	0.45
Masculinity ← Risk factors	0.45
Risk factors ← Psychopathy	0.20
Psychopathy ← Empathy	0.02
Whole model	0.17

ence of antisocial behaviours on historical risk of violence is distinguished by its level against a background of the other relationships.

According to results of the alternative model estimation in the group of female offenders (see Table 4), when the level of empathy increases by one standard deviation, level of antisocial behaviours will decrease by 0.217 of standard deviation ($p = 0.040$). On the other hand, increase of level of factor 2 of psychopathy by one standard deviation will result in increase of historical risk of violence by 0.777 of standard de-

viation ($p = 0.000$). Increase of historical risk of violence indicator level by one standard deviation results, by contrast, in increase of psychological masculinity of female offenders by 0.434 of standard deviation ($p = 0.001$) and aggressiveness by 0.649 of standard deviation ($p = 0.000$). Change by one standard deviation in masculinity dimension will result in increase of aggressiveness indicator by 0.113 ($p = 0.109$). In turn, the same increase (by 1 *SD*) of aggressiveness level will influence the increase of instrumental violence use chances by 153.2% ($p = 0.05$). The obtained results indicate that influence of psychological masculinity on aggressiveness is statistically insignificant. It is worthwhile to observe that a parameter defining relationship between antisocial behaviours and historical violence risk is distinguished by its level against a background of the other relationships.

Moreover, one checked significance of differences between path coefficients obtained in the group of women and men. One observed a different relationship between empathy and level of characteristics constituting factor 2 of psychopathy in female and male offenders ($p = 0.02$) as well as intersexual differences in relationship between historical risk factors and aggressiveness ($p = 0.02$). Taking into account the alter-

Table 4
The conditions of instrumental violent crime in the male offenders group – structural model results

Associations	Estimate	SE	<i>p</i>	95% confidence interval	
				Lower bound	Upper bound
Instrumental violent crime ← Aggressiveness	1.045	0.281	0.000	0.494	1.596
Aggressiveness ← Historical risk factors	0.323	0.085	0.000	0.157	0.489
Aggressiveness ← Masculinity	0.178	0.056	0.001	0.068	0.287
Masculinity ← Historical risk factors	0.224	0.106	0.035	0.016	0.432
Historical risk factors ← Antisocial traits	0.915	0.098	0.000	0.723	1.107
Antisocial traits ← Empathy	0.132	0.099	0.184	-0.063	0.327

Table 5
The conditions of instrumental violent crime in the female offenders group – structural model results

Associations	Estimate	SE	<i>p</i>	95% confidence interval	
				Lower bound	Upper bound
Instrumental violent crime ← Aggressiveness	0.929	0.161	0.000	0.613	1.246
Aggressiveness ← Historical risk factors	0.649	0.111	0.000	0.431	0.868
Aggressiveness ← Masculinity	0.113	0.070	0.109	-0.025	0.251
Masculinity ← Historical risk factors	0.434	0.131	0.001	0.178	0.689
Historical risk factors ← Antisocial traits	0.777	0.097	0.000	0.587	0.967
Antisocial traits ← Empathy	-0.217	0.106	0.040	-0.425	-0.009

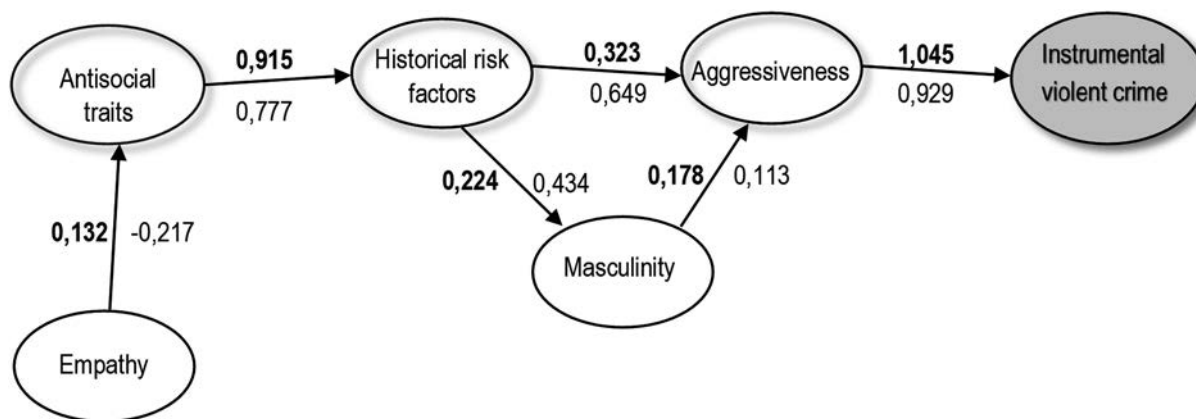

Fig. 4. The conditions of instrumental violent crime – path diagram.

native model as a whole one can conclude that women and men do not differ with respect to seized relationships, yet one should observe that the obtained coefficient ($p = 0.052$) is close to statistical significance.

Table 6
Group differences significance – alternative model

Associations	<i>p</i>
Instrumental violent crime ← Aggressiveness	0.72
Aggressiveness ← Historical risk factors	0.02
Aggressiveness ← Masculinity	0.47
Masculinity ← Historical risk factors	0.21
Historical risk factors ← Antisocial traits	0.32
Antisocial traits ← Empathy	0.02
Whole model	0.052

4. Discussion of results

In a search for predictors of aggressive criminality of women and men a model embracing the following variables was tested: general level of empathy, level of psychopathic characteristics, general level of violence risk factors, psychological masculinity dimension, and aggressiveness. The obtained results suggest that in both groups one did not succeed to prove the influence of empathy on psychopathy, and among women relationship between aggressiveness and level of psychological masculinity appeared to be statistically insignificant. All other relationships included in the theoretical model were positively verified. It is worthwhile to observe that both in the group of female and male offenders psychopathy appeared to be an im-

portant predictor of violence risk. A parameter defining influence of general level of psychopathic traits on level of risk factors was significantly higher on the background of the rest of analysed relationships. An attention is drawn by the fact that in the female group violence risk level is over two times stronger a predictor of aggressiveness than in the group of men. Results of analysis of significance of differences between path coefficients calculated for female and male offenders indicate that there is an intersexual differentiation in the relationship between empathy and psychopathy. What is the most important, on this basis it can be concluded that imprisoned men and women do not differ with respect to the relationships included in the theoretical model (the model is proper for women and men).

Searching for instrumental violence predictors in women and men a model embracing the following factors was tested: general level of empathy, level of antisocial behaviours (factor 2 of the PCL-R), level of historical violence risk, psychological masculinity dimension, and aggressiveness. In the group of male offenders one did not confirm the influence of empathy on a level of characteristics constituting factor 2 of psychopathy, and in the group of female offenders influence of psychological masculinity on aggressiveness proved to be statistically insignificant. It is worthwhile to observe that both in the group of female and in the group of male offenders characteristics defining an antisocial lifestyle of psychopathic individuals appeared to be a significant predictor of historical violence risk. A parameter defining influence of factor 2 of the PCL-R on level of historical factors in HCR-20 scale was significantly distinguished against a background of the other analysed factors. It is worthwhile to observe the fact that in the group of men historical violence risk factors are two times as strong a predic-

tor of aggressiveness and psychological masculinity level than in the group of women. Results of analysis of significance of differences between path factors calculated for female and male offenders indicate an intersexual differentiation in relationship of empathy with level of characteristics constituting factor 2 of psychopathy and in relationship between historical risk factors and aggressiveness. Taking into account the whole analysed model one can conclude that examined women and examined men do not differ with respect to the relationships included in that model (the alternative model is proper for women and men).

5. Final conclusions

1. From the point of view of possible application of the obtained results as especially valuable one should find the undertaken attempt to reach cause and effect relationships between variables included in the theoretical model, associated with a risk of violent offences and use of violence.
2. Relationships between variables, included in theoretical model and its alternative version were confirmed empirically in the conducted research.
3. Women and men that were examined did not differ in mechanisms being in the basis of violent criminal acts.

References

1. Banasik, M., Gierowski, J. K., Skrzypczak, M. (2014). Psychopatia, płęć psychologiczna i struktura agresywności u kobiet odbywających karę pozbawienia wolności. *Problems of Forensic Sciences*, 99, 190–201.
2. Bem, S. L. (2000). *Męskość, kobiecość. O różnicach wynikających z płci*. Gdańsk: GWP.
3. Buss, A. H. (1961). *The psychology of aggression*. New York: Wiley.
4. Buss, A. H., Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6, 452–459.
5. Cabalski, M. (2014). *Przemoc stosowana przez kobiety*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
6. Cornell, D., Warren, J., Hawk, G., Stafford, E., Oram, G., Pine, D. (1996). Psychopathy in instrumental and reactive violent offenders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 783–790.
7. Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 10, 85.
8. de Vogel, V., de Vries Robbé, M., van Kalmthout, W., Place, C. (2012). *Female Additional Manual (FAM). Additional guidelines to the HCR-20 for assessing risk for violence in women*. Utrecht: Van der Hoeven Stichting.
9. Gierowski, J. K. (2009). Czynniki ryzyka przemocy i psychopatyczne zaburzenia osobowości u sprawców przestępstw seksualnych. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, 64/65, 21–47.
10. Gierowski, J. K., Grygoruk, J. (2012). Psychopathy and narcissism versus emotional and instrumental value of aggression among recidivists. *Problems of Forensic Sciences*, 89, 36–56.
11. Gierowski, J. K., Porańska, A. (2007). Dependencies between psychological gender, empathy, and interpersonal relations in juvenile girls and boys. *Problems of Forensic Sciences*, 72, 379–403.
12. Gierowski, J. K., Rumszewicz, S. (2006). Relationships between psychological gender and a structure of aggressiveness and risk factors of violence in juvenile girls and boys. *Problems of Forensic Sciences*, 68, 378–393.
13. Grann, M. (2000). The PCL-R and gender. *European Journal of Psychological Assessment*, 16, 147–149.
14. Grygoruk, J., Gierowski, J. K. (2012). Aggressive behaviours among recidivists with psychopathic and narcissistic personality characteristics. *Problems of Forensic Sciences*, 89, 17–35.
15. Hare, R. D. (1999). Psychopathy as a risk factor for violence. *Psychiatric Quarterly*, 70, 181–197.
16. Hare, R. D. (2003). *The Hare Psychopathy Checklist-Revised. 2nd edition. Manual*. Toronto: Multi-Health Systems.
17. Harris, G. T., Skilling, T. A., Rice, M. E. (2001). The construct of psychopathy. *Crime and Justice*, 28, 197–264.
18. Herpertz, S. C., Sass, H. (2000). Emotional deficiency and psychopathy. *Behavioral Sciences and the Law*, 18, 567–580.
19. Jackson, R. L. (2001). *Assessment of psychopathy in incarcerated females*. Thesis (M.S.). Denton: University of North Texas.
20. Klonsky, E. D., Jane, J. S., Turkheimer, E., Oltmanns, T. F., (2002). Gender role and personality disorders. *Journal of Personality Disorders*, 16, 464–476.
21. Kuczyńska, A. (1992). Płęć psychologiczna. Podstawy teoretyczne, dane empiryczne oraz narzędzie pomiaru. *Przegląd Psychologiczny*, 35, 237–247.
22. Makara-Studzińska, M., Grzywa, A., Turek, R. (2005a). Kobięce oblicza stosowania przemocy. *Postępy Psychiatrii i Neurologii*, 14, 201–204.
23. Makara-Studzińska, M., Grzywa, A., Turek, R. (2005b). Przemoc w związkach pomiędzy kobietą a mężczyzną. *Postępy Psychiatrii i Neurologii*, 14, 131–136.
24. Monahan, J. (2002) The McArthur studies of violence risk. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 12, 67–72.

25. Nicholls, T. L., Ogloff, J. R. P., Brink, J., Spidel, A. (2005). Psychopathy in women: a review of its clinical usefulness for assessing risk for aggression and criminality. *Behavioral Sciences and the Law*, 23, 779–802.
26. Nicholls, T. L., Petrila, J. (2005). Gender and psychopathy: An overview of important issues and introduction to the special issue, *Behavioral Sciences and the Law*, 23, 729–741.
27. Pastwa-Wojciechowska, B. (2008). Psychopathy and gender differences. From norm to pathology. (In) A. Chybicka, M. Kazimierzczak (eds.). *Appreciating diversity-gender and cultural issues*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
28. Porter, S., Woodworth, M. (2006). Psychopathy and aggression. (In) C. J. Patrick (ed.). *Handbook of psychopathy* (pp. 481–494). New York, London: The Guilford Press.
29. Rode, D. (2010) *Psychologiczne uwarunkowania przemocy w rodzinie*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
30. Rogstad, J. E., Rogers, R. (2008). Gender differences in contributions of emotion to psychopathy and antisocial personality disorder. *Clinical Psychology Review*, 28, 1472–1484.
31. Roszkowska, A., Kucharewicz, J. (2005). Agresja jako podłoże zachowań przestępczych nieletnich. (In) J. M. Stanik, L. Woszczyk (eds.). *Przestępczość nieletnich. Aspekty psychospołeczne i prawne* (pp. 159–168). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
32. Seara-Cardoso, A., Dolberg, H., Neumann, C., Roiser, J. P., Viding, E. (2013). Empathy, morality and psychopathic traits in women. *Personality and Individual Differences*, 55, 328–333.
33. Siemaszko, A., Gruszczyńska, B., Marczewski, M. (2009). *Atlas przestępczości w Polsce. T. 4*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
34. Szczepanik, R. (2007). „Kobiecość” i „męskość” kobiet-sprawczyń rozbojów. (In) I. Pospiszyl, R. Szczepanik (eds.). *Zachowania dewiacyjne dziewcząt i kobiet*. Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej.
35. Verona, E., Vitale, J. (2006). Psychopathy in women: Assessment, manifestations, and etiology. (In) C. J. Patrick (ed.). *Handbook of psychopathy*. New York: Guilford Press.
36. Vitale, J. E., Newman, J. P. (2001). Response perseveration in psychopathic women. *Journal of Abnormal Psychology*, 110, 644–647.
37. Warren, J. I., South, S. C., Burnette, M. L., Rogers, A., Friend, R., Bale, R. (2005). Understanding the risk factors for violence and criminality in women: The concurrent validity of the PCL-R and HCR-20. *International Journal of Law and Psychiatry*, 28, 269–289.
38. Webster, C., Douglas, K., Eaves, D., Hart, S. (1997). HCR-20. *Assessing the risk of violence. Version 2*. Burnaby: Simon Fraser University and Forensic Services Commission of British Columbia.
39. Williamson, S., Hare, R. D., Wong, S. (1987). Violence: Criminal psychopaths and their victims. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 19, 454–462.
40. Woodworth, M., Porter, S. (2002). In cold blood: Characteristics of criminal homicides as a function of psychopathy. *Journal of Abnormal Psychology*, 111, 436–445.
41. Zaparniuk, J., Paris, F. (1995). *Female psychopaths: Violence and recidivism*. Conference on Mental Disorder and Criminal Justice: Changes, Challenges, and Solutions: Vancouver.
42. Zielińska, E. (2001). Kobiety w wymiarze sprawiedliwości. *Prawo i Płeć*, 1, 6–11.

Corresponding author

Prof. dr hab. Józef K. Gierowski
Instytut Ekspertyz Sądowych
ul. Westerplatte 9
PL 31-033 Kraków
e-mail: jgierowski@ies.gov.pl

PREDYKTORY AGRESYWNEJ PRZESTĘPCZOŚCI U SKAZANYCH Kobiet I MĘŻCZYŹN Z CECHAMI PSYCHOPATII

1. Wprowadzenie

1.1 Uwagi wstępne

Problematyka uwarunkowań przestępczości jest obiektem niesłabnącego zainteresowania badaczy reprezentujących różne dziedziny nauki. Zarówno psychologowie, kryminolodzy, pedagodzy, jak i inni specjaliści mający kontakt z osobami łamiącymi porządek prawny są zgodni co do tego, iż mamy tu do czynienia z kwestią niezwykle złożoną; unikają więc na tym polu wyjaśnień jednoczynnikowych podobnych do tych wysuwanych w ubiegłych stuleciach. Aktualnie literatura fachowa dostarcza już stosunkowo bogatej wiedzy odnośnie do predyktorów i form przemocy typowych dla mężczyzn. Po dziś dzień stanowią oni znaczną większość populacji więziennej, jak również są pojmowani przez społeczeństwo jako niemal wyłączni sprawcy czynów o charakterze przemocy. Coraz częściej jednak pogląd ten weryfikują doniesienia z badań z udziałem kobiet popełniających przestępstwa, a także raporty z diagnoz społecznych prowadzonych na całym świecie, w tym oczywiście i w Polsce (por. Cabalski, 2014). Począwszy od lat dziewięćdziesiątych XX w. zauważono wyraźny wzrost udziału kobiet w dokonywaniu przestępstw w Polsce (Siemaszko, Gruszczyńska, Marczewski, 2009). Raport dotyczący struktury osadzonych w II kwartale 2014 r., dostępny na witrynie Centralnego Zarządu Służby Więziennej, ujawnia, iż skazane kobiety z zarzutami związanymi ze stosowaniem przemocy stanowią 83% wszystkich sprawczyń, zaś 63% sprawczyń agresywnych popełniło czyn przeciwko mieniu. Na uwagę zasługuje także fakt, że wysoki odsetek kobiet trafiających do zakładów karnych na terenie Polski odbywa karę w związku z zabójstwem partnera lub męża, a większość tego typu czynów ma w tle przemoc partnerską (por. Gierowski, 2014; Makara-Studzinska, Grzywa, Turek, 2005a; 2005b; Zielińska, 2001). Również sprawczynie innych przestępstw uwikłane są często w problemowe związki pełne wzajemnej przemocy (Zielińska, 2001). Te i podobne doniesienia skłoniły autorów artykułu do podjęcia studiów nad uwarunkowaniami kobiecej i męskiej skłonności do popełniania przestępstw agresywnych z akcentem na ewentualne różnice pomiędzy obiema grupami sprawców. Porównania tego typu są czynione bardzo rzadko w polskiej i zagranicznej literaturze. Jak wspomniano na wstępie, poszukiwanie wyjaśnień przestępczości wymaga uwzględnienia rozmaitych czynników biologicznych, psychologicznych i społecznych w indywidualnym, jak i kulturowym wymiarze. W oparciu o literaturę psychologiczną wyłoniono, a na-

stępnie włączono do modelu badawczego, następujące determinanty czynów kryminalnych: płeć biologiczna i psychologiczna, agresywność jako cecha osobowości, indywidualne ryzyko przemocy, cechy psychopatyczne i zdolność/brak zdolności do odczuwania empatii. Przed prezentacją proponowanego przez autorów modelu zależności między wspomnianymi determinantami omówione zostaną przesłanki uwzględnienia poszczególnych zmiennych.

1.2 Szacowanie ryzyka przemocy u sprawców obojga płci

Przez lata dominacji stereotypu męskiego sprawcy płeć biologiczną uważano za jeden z najistotniejszych predyktorów przemocy. Literatura światowa potwierdza, iż mężczyźni, bez względu na wiek, pochodzenie etniczne czy status społeczno-ekonomiczny i kulturowy, byli i są znacznie częściej niż kobiety skazywani za przestępstwa z użyciem przemocy (de Vogel, de Ruiter, 2005; Monahan, 2002). Nie można jednak zapominać o tym, że, po pierwsze, przemoc w bliskich związkach stanowi olbrzymią część ciemnej liczby czynów kryminalnych kobiet (Zielińska, 2001). Po drugie zaś, że mimo znacznej dysproporcji w liczebności grup skazanych obojga płci w Polsce, wśród osadzonych płci żeńskiej dominują sprawczynie przemocy. W obliczu tych spostrzeżeń rodzą się pytania o podobieństwa i różnice pomiędzy sprawcami i sprawczyniami, jak również o możliwość generalizacji ustaleń badaczy dotyczących sprawców przeciwnej płci. I w końcu: czy coraz doskonalsze i coraz bardziej popularne metody szacowania ryzyka przemocy, opracowane i walidowane w populacji skazanych i leczonych psychiatrycznie mężczyzn, sprawdzają się w przypadku kobiet? Odpowiedzi na tak sformułowane pytania można odnaleźć w wynikach metaanalizy badań nad predykcją przemocy z udziałem kobiet i mężczyzn z różnych populacji przeprowadzonej przez holenderskie badaczki, de Vogel i de Ruiter (2005). Autorki konkludują, iż diagnoza zaburzeń psychicznych redukuje dysproporcję pomiędzy kobietami i mężczyznami w zakresie stosowania przemocy (szczególnie w przypadku przemocy instytucjonalnej). Zaznaczają przy tym wyraźnie, że wyniki analiz prowadzonych na sprawcach w oparciu o popularne narzędzia do szacowania zagrożenia przemocą nie powinny być generalizowane na kobiety (por. także Vitale, Newman, 2001). Specjaliści, ich zdaniem, winni mieć świadomość istnienia różnic pomiędzy kobietami i mężczyznami w zakresie poziomu nasilenia oraz natury przemocy. Uchwycenie tychże różnic możli-

we jest dzięki zastosowaniu ustrukturyzowanych metod oceny ryzyka powstałych w nurcie SPJ (Structured Professional Judgement), takich jak skala HCR-20. Strukturyzacja oceny minimalizuje działanie zmiennych zakłócających, takich jak, chociażby, uprzedzenia diagnosty odnośnie do nasilenia i form przemocy charakterystycznych dla kobiet. Pozwalają one przy tym na powtarzanie oszacowań przy zmianie warunków i kontekstu, ponieważ ujmują ryzyko w sposób dynamiczny (Gierowski, 2009). Obok zmiennych statycznych, obecnych w historii jednostki, rozpatrują moderującą rolę czynników o charakterze klinicznym (obecnych tu i teraz) oraz możliwych do przewidzenia w przyszłości. Dzięki pracom zespołu klinicystów z van der Hoeven Kliniek na czele wraz ze wspomnianymi wcześniej de Vogel i de Ruiter, w 2012 roku opracowano także suplement do skali HCR-20 (FAM, Female Additional Manual) zwiększający jej czułość na różnice międzypłciowe. Stanowi on wynik obserwacji badaczek dotyczących specyfiki oszacowań z użyciem tego narzędzia w grupie pacjentów sądowo-psychiatrycznych. De Vogel i de Ruiter (2005) zauważyły, że o ile badane kobiety i mężczyźni nie różnili się nasileniem ryzyka w poszczególnych podskalach HCR-20 (Historycznej, Klinicznej i Przyszłej Przemocy), to w obrębie średnich ocen poszczególnych czynników ryzyka pojawiły się istotne odmienności (np. w przypadku itemów: psychopatia, impulsywność, niestałość i wrażliwość relacji partnerskich). W efekcie w Skali FAM umieszczono zmienione kryteria kodowania dla 5 z 10 czynników Skali Historycznej HCR-20, kierujące uwagę szacującego na typowo kobiece oznaki ich obecności u jednostki. Ponadto dzięki konsultacjom z innymi klinicystami i dostępnym danym empirycznym wyodrębniono 8 dodatkowych, specyficznych dla kobiet, czynników ryzyka zachowań agresywnych, które stanowią uzupełnienie oryginalnych podskal HCR-20 (de Vogel, de Vries Robbé, van Kalmthout, Place, 2012). Wśród nich znalazły się, między innymi, prostytutka, wiktyfikacja w dzieciństwie czy problemy z pełnieniem roli rodzicielskiej.

Przedstawione dane, bez wątpienia, potwierdzają zasadność analizy różnic międzypłciowych w zakresie agresji i prawdopodobieństwa przemocy u osób odbywających karę pozbawienia wolności. Jak widać, porównania tego typu wpisują się w prowadzoną aktualnie wśród specjalistów na świecie dyskusję na temat specyfiki ewaluacji ryzyka popełnienia czynów agresywnych dokonywanych przez kobiety w rozmaitych populacjach oraz możliwości poprawy użyteczności istniejących narzędzi zaprojektowanych do tego celu.

1.3. Psychopatia jako determinanta zachowań o charakterze przemocy

Harris, Skilling i Rice (2001) uznali psychopatię za „najsilniejszy predyktor agresywnej recydywy (...), jaki do tej pory odkryto” (s. 197). O powiązaniach psychopatii z przestępczością pisano praktycznie od momentu wprowadzenia tego terminu. W obliczu aktualnej wiedzy na temat wspomnianego zaburzenia osobowości nie należy, rzecz jasna, stawiać znaku równości pomiędzy określeniami „psychopata” i „przestępca”. Uważa się bowiem, że psychopaci mężczyźni stanowią około 15–25% populacji osadzonych w zakładach karnych (Hare, 2003), zaś kobiety jedynie około 11–18% (por. Grann, 2000; Nicholls, Ogloff, Brink, Spiedel, 2005). Niemniej jednak ich skłonność do łamania społecznych norm i reguł oraz posługiwania się agresją jest doskonale udokumentowana w literaturze (Hare, 1999; Pastwa-Wojciechowska, 2008). Tendencję tę wiąże się z przejawianymi przez psychopatów deficytami afektywnymi, tj. brakiem empatii, poczucia winy i wyrzutów sumienia, odpowiedzialnymi za ich niewrażliwość na kary (Herpertz, Sass, 2000). Co istotne, można odnaleźć w literaturze dane wskazujące na to, iż wskaźniki recydywy dla kobiet i mężczyzn z diagnozą psychopatii są porównywalne (Zaparniuk, Paris, 1995). Różnice międzypłciowe w nasileniu, rozpowszechnieniu oraz konkretnych przejawach cech psychopatycznych są obecnie przedmiotem intensywnych studiów. Dla referowanych w niniejszym artykule badań kluczowe wydają się doniesienia odnośnie do międzypłciowej stabilności rdzenia psychopatii (por. Jackson, 2001). Ustalono, że mimo różnic w socjalizacji i rozwoju, zarówno psychopatyczne kobiety, jak i mężczyźni, przejawiają podobne deficyty w funkcjonowaniu emocjonalnym oraz interpersonalnym; różnić się mogą zaś ich behawioralną manifestacją (Jackson, 2001; Nicholls, Petrila, 2005; Rogstad, Rogers, 2008; Seara-Cardoso, Dolberg, Neumann, Roiser, Viding, 2013). Badacze psychopatii postulują, w szczególności, istnienie ważnych odmienności między przedstawicielami obojga płci w nasileniu i przejawach cech antyspołecznych oraz związanych z przestępczym stylem życia (por. Rogstad, Rogers, 2008; Verona, Vitale, 2006).

Stosunkowo nieliczne, jak dotąd, analizy porównawcze w zakresie typów stosowanej przez kobiety i mężczyzn z rysem psychopatycznym przemocy także wskazują na pewne odmienności w tym zakresie. Psychopatom przypisuje się powszechnie skłonność do podejmowania aktywności kryminalnej motywowanej instrumentalnie, „chłodnej”, zwłaszcza wobec obcych osób (por. Cornell i in., 1996; Gierowski, Grygoruk, 2012; Grygoruk, Gierowski, 2012; Warren i in., 2005; Williamson, Hare, Wong, 1987; Woodworth, Porter, 2002). Gierowski i Grygoruk (2012) sugerują ponadto, iż brak samokontroli oraz impulsywność jednostek z cechami psychopa-

tycznymi może predysponować je także do posługiwania się agresją emocjonalną. Można zatem wysunąć tezę, że psychopaci z łatwością ujawniają oba wymienione typy agresji, jednak to akty agresji instrumentalnej stanowią niejako ich „wizytówkę” (por. także Porter, Woodworth, 2006). Analogiczne rozważania odnośnie do psychopatek dostarczają niestety niejednoznacznych wyników (por. Warren i in., 2005).

1.4 Agresywność jako determinanta zachowań o charakterze przemocy

W psychologii odróżnia się agresję jako jednorazowy akt czy sekwencję zachowań od osobowościowej, utrwalonej skłonności do reagowania agresją, definiowanej jako agresywność (por. Rode, 2010). Wśród uwarunkowań agresywnych tendencji z perspektywy behawiorystycznej wymienić można: predyspozycje biologiczne (np. impulsywny temperament), uprzednie doświadczenia (np. frustracja, atak, sytuacje trudne), wzmocnienia w następstwie agresywnych zachowań (np. akceptacja grupy), styczność z agresją innych i jej naśladowanie (np. ze względu na specyficzne normy grupowe; Buss, 1961; Buss, Perry, 1992). Wzmacniające następstwa agresji stanowiące powód utrwalania się agresywnych tendencji mogą oczywiście przybierać formę emocjonalną (rozładowanie gniewu, przyjemne doznania płynące z cierpienia ofiary) lub instrumentalną (pieniądze, akceptacja grupy odniesienia itp.). Przez wzgląd na podjęte przez autorów niniejszej pracy próby stworzenia modelu zależności pomiędzy zmiennymi determinującymi skłonność do popełniania przestępstw, warto podkreślić eksponowane przez Bussa i Perry'ego (1992) powiązania impulsywności – a mianowicie jednej z charakterystyk kluczowych dla psychopatii – z agresywnością. Z kolei Rode (2010) w swoich analizach uwarunkowań przemocy domowej wskazała agresywność sprawcy jako jedyny czynnik bezpośrednio powiązany z powstawaniem aktów przemocy w rodzinie. Badacze poszukujący wyjaśnień różnic w strukturze agresywności kobiet i mężczyzn sugerują, iż odwoływanie się w tym kontekście wyłącznie do płci biologicznej jest niewystarczające (por. Gierowski i Rumszewicz, 2006). Pełniejszy, bardziej kompleksowy opis mechanizmów powstawania przemocy, możliwy jest dzięki uwzględnieniu płci psychologicznej jednostki.

1.5 Płeć psychologiczna jako determinanta zachowań o charakterze przemocy

Płeć psychologiczna to „zespół atrybutów, postaw, ról społecznych i zachowań przypisany mężczyźnie lub kobiecie przez szeroko rozumianą kulturę” (Bem, 2000, s. 9). W praktyce stanowi ona pewną wypadkową oddziaływań wychowawczych, społeczno-kulturowych, a także

predyspozycji indywidualnych. Okres jej kształtowania się przypada na dzieciństwo i adolescencję. U jednostki funkcjonującej w warunkach rozbieżności pomiędzy wymaganiami społecznymi wynikającymi ze stereotypu płci a preferowanym osobiście zachowaniem, wartościami czy potrzebami, pojawić się mogą wątpliwości odnośnie do własnej tożsamości, a w ich konsekwencji frustracja i agresja (por. Roszkowska, Kucharewicz, 2005; Szczepanik, 2007). Wydaje się, iż obserwowane od kilku dziesięcioleci zmiany w oczekiwaniach społecznych wobec kobiet stawiają je właśnie w takiej sytuacji – zmuszając do przyswojenia cech stereotypowo męskich, takich jak samodzielność, dominacja czy rywalizacja. Bez wątplenia w takich warunkach dorastają też dziewczęta w środowiskach nasyconych patologicznymi wzorcami. „Męskie” zachowania są w takich rodzinach premiowane, a nawet wymagane. Wyniki badań wskazują, iż psychologiczna męskość w znacznym nasileniu powiązana jest ze skłonnością do popełniania przestępstw i agresywnością rozumianą jako utrwalony osobowościowy mechanizm (por. Banasik, Gierowski, Skrzypczak, 2014; Gierowski, Porańska, 2007; Gierowski, Rumszewicz, 2006; Klonsky, Jane, Turkheimer, Oltmanns, 2002). Klonsky i in. (2002) zaobserwowali cechy antyspołeczne u studentów college'u o wysokim poziomie męskości. Gierowski i Rumszewicz (2006) oraz Gierowski i Porańska (2007) wykazali, iż nieletnie dziewczęta z placówek resocjalizacyjnych cechuje wyższe od przebywających tam chłopców ogólne nasilenie agresji oraz znaczna przewaga agresji werbalnej, gniewu i wrogości, przy czym zdecydowana większość z nich przejawiała w samoopisie cechy stereotypowo męskie. Banasik, Gierowski i Skrzypczak (2014) opisał z kolei związek pomiędzy płcią psychologiczną, agresywnością i psychopatią. Badane przez autorów osadzone kobiety w większości opisywały się przy użyciu cech właściwych dla płci przeciwnej.

1.6 Modele zależności między opisanymi zmiennymi

Z uwagi na eksploracyjny charakter prowadzonych analiz, a co za tym idzie, brak dostępu do danych empirycznych uzyskanych przez innych badaczy w niektórych z rozpatrywanych obszarów, zdecydowano się na przyjęcie dwóch alternatywnych modeli ukazujących zależności przyczynowo-skutkowe pomiędzy uwzględnianymi predyktorami agresywnej przestępczości. W modelu numer 1 przyjęto, że nasilenie i struktura cech psychopatycznych powinny odgrywać znaczącą rolę w kształtowaniu poziomu ryzyka przemocy, a w dalszej konsekwencji także płci psychologicznej jednostki (w szczególności nasilenia cech stereotypowo męskich) oraz w utrwalaniu się agresywnych skłonności przejawiających się stosowaniem w nasilonym stopniu różnych form agresji. Po-

zostająca w związku z poziomem i strukturą agresywności psychopatia zdaje się zatem pośrednio determinować także wzmoczoną tendencję do popełniania przestępstw, szczególnie o charakterze przemocy. Literatura przedmiotu donosi o kluczowej roli deficytów afektywnych w kształtowaniu się osobowości psychopatycznej. Za jedną z najistotniejszych charakterystyk funkcjonowania emocjonalnego psychopatów uważa się brak wrażliwości i empatii. W prezentowanym modelu potraktowano więc nasilenie empatii jako zmienną pozwalającą na wyjaśnienie różnic w poziomie psychopatii badanych jednostek (rysunek 1).

Alternatywny, uszczegółowiony model powiązań między zmiennymi (patrz: rysunek 2) odzwierciedla nacisk, jaki badacze problematyki związków psychopatii z przestępczością kładą na rolę poszczególnych wymiarów bądź aspektów ujętych w modelu badawczym zmiennych w wyjaśnianiu jednostkowych oraz międzypleciowych różnic w charakterze analizowanej zależności. Jednocześnie, jak wyżej wspomniano, niektóre z eksplorowanych obszarów i powiązań zostały jak dotąd opisane w sposób niewystarczający, by przyjąć poniższy model za jedyny i podstawowy. W alternatywnym ujęciu uwydatniono następujące powiązania:

- relację poziomu empatii i nasilenia osobowościowej skłonności do zachowań antyspołecznych stanowiącej behawioralny wymiar psychopatii (ujęty w czynniku 2 w PCL-R);
- związek rysu antyspołecznego psychopatii i nasilenia statycznych (historycznych) czynników ryzyka pojawienia się przemocy;
- zależność między historycznym ryzykiem ujawniania przemocy a wymiarem psychologicznej męskości;
- znaczenie historycznych czynników ryzyka przemocy dla zróżnicowanego nasilenia skłonności do posługiwania się agresją;
- powiązanie identyfikacji z cechami stereotypowo męskimi ze skłonnością do zachowań agresywnych;
- relację cech psychopatycznych jako osobowościowego tła z agresywnością, a w konsekwencji z typem stosowanej przemocy.

Celem podjętych analiz było sprawdzenie, czy zakładane w opracowanych modelach teoretycznych powiązania zostaną potwierdzone empirycznie. Zastanawiano się także, czy badane kobiety i badani mężczyźni będą różnić się pod względem zakładanych uwarunkowań.

2. Badania własne

W badaniach wzięła udział grupa 200 dorosłych osób odbywających karę pozbawienia wolności. W jej skład weszło 100 kobiet z kilku polskich jednostek penitencjarnych (Zakładu Karnego Kraków – Nowa Huta, Aresztu Śledczego w Kielcach, Zakład Karnego nr 1 w Grudzią-

dku oraz Aresztu Śledczego w Warszawie – Grochowie), jak również 100 mężczyzn osadzonych w Areszcie Śledczym w Kielcach oraz Areszcie Śledczym w Krakowie – Podgórzu. Średni wiek uczestników wyniósł 35,59 lat ($SD = 10,473$). Podstawą doboru uczestników było wyrażenie przez nich pisemnej zgody na udział w badaniu. Każdy z uczestników badania został poinformowany o jego celu, przebiegu, anonimowości i wyraził dobrowną zgodę na udział w projekcie.

Badania, zaakceptowane na wstępie przez Komisję Bioetyczną Uniwersytetu Jagiellońskiego, prowadzono w latach 2011–2014 na terenie pięciu różnych jednostek penitencjarnych na terenie Polski. Pierwszy etap procedury badawczej obejmował wywiad diagnostyczny z osadzonym w oparciu o wskazówki zawarte w literaturze (Hare, 2003). Po zakończeniu wywiadu przystępowano do badania kwestionariuszowego: Kwestionariuszem Agresji Buss-Perry (BPAQ), Indeksami Reaktywności Interpersonalnej M. H. Davisa (IRI) oraz Inwentarzem Płci Psychologicznej A. Kuczyńskiej (IPP). Każda z zastosowanych metod opatrzona została pisemną instrukcją, która na wstępie była objaśniana przez badacza. Osoby badane proszono o sygnalizowanie ewentualnych problemów ze zrozumieniem materiału badawczego, jak również o udzielanie odpowiedzi zgodnie z prawdą.

W kolejnym etapie informacje uzyskane od osadzonego w połączeniu z danymi płynącymi z obserwacji jego zachowania w trakcie wywiadu oraz szczegółową analizą akt osobowych stanowiły podstawę szacowania poziomu psychopatii przy pomocy skali PCL-R, jak również oceny poziomu ryzyka przemocy w oparciu o skale HCR-20 i FAM. Dzięki informacjom z akt osobowych możliwe było ponadto przypisanie osoby badanej do jednej z grup różniących się typem przestępczości (agresywna vs. nieagresywna), jak również rodzajem stosowanej przemocy (instrumentalna vs. emocjonalna). Poniżej opisano zwięźle zastosowaną aparaturę.

Skala Psychopatii PCL-R (Psychopathy Checklist-Revised) mierzy nasilenie psychopatii jednostki, odwołując się do 20 podstawowych symptomów tego zaburzenia wyodrębnionych przez R. Hare'a i pogrupowanych w 2 główne czynniki oraz 4 wymiary: interpersonalny, afektywny, styl życia (behawioralny) i antyspołeczny. Oszacowanie poziomu psychopatii możliwe jest dzięki informacjom uzyskanym podczas pogłębionego wywiadu z osobą badaną, które powinny zostać następnie uzupełnione o dane płynące z analizy akt osobowych oraz obserwacji osoby badanej w trakcie wywiadu. Natężenie poszczególnych itemów osoba badająca ocenia na 3-stopniowej skali od 0 do 2.

Skala HCR-20 (Historical/Clinical/Risk Management; Webster, Douglas, Eaves, Hart, 1997) jest narzędziem przeznaczonym do szacowania ryzyka pojawienia się zachowań agresywnych u osób posługujących się przemocą, z podejrzeniem choroby psychicznej lub z za-

burzeniami osobowości. Zawiera listę dwudziestu czynników ryzyka (10 statycznych i 10 dynamicznych) pogrupowanych w 3 skale: Historyczną (H), Klinikzną (C) i Przyszłego Ryzyka (R). Oszacowanie obecności i nasilenia czynników ryzyka możliwe jest po przeprowadzeniu z osobą badaną semiustrukturyzowanego wywiadu, dzięki danym z obserwacji zachowania jednostki oraz dostępowi do informacji z jej akt osobowych. HCR-20 nie jest skalą znormalizowaną. Do celów badawczych wykorzystuje się sumę ocen kolejnych itemów. Otrzymuje się w ten sposób wynik ogólny, mieszczący się w granicach od 0 do 40 punktów, oraz wyniki cząstkowe dla poszczególnych podskal: Historycznej (0–20 pkt.), Klinikznej (0–10 pkt.) oraz Prognozowanego Przyszłego Ryzyka (0–10 pkt.).

Skala FAM (Female Additional Manual; de Vogel, de Vries Robbé, van Kalmthout, Place, 2012) stanowi suplement do skali HCR-20 opracowany z myślą o populacji kobiet z historią przemocy. Zawiera zrewidowane w celu uchwycenia różnic między płciowymi kryteria oceny 5 itemów w Skali Historycznej (H6, H7, H8, H9 oraz H10), jak również 9 dodatkowych, specyficznych dla sprawczyń przemocy czynników ryzyka stanowiących uzupełnienie trzech oryginalnych podskal HCR-20. Prognozy ryzyka badacz dokonuje, sumując oceny itemów FAM z ocenami 20 czynników ze Skali HCR-20.

Kwestionariusz Agresji Bussa i Perry'ego (BPAQ) w adaptacji Lucyny Kirwil umożliwia oszacowanie nasilenia ogólnej agresywności jako cechy osobowości jednostki oraz jej skłonności do posługiwania się agresją fizyczną, werbalną, odczuwania gniewu i przejawiania wrogości (4 podskale); składa się z 29 stwierdzeń opisujących różne aspekty agresywnego zachowania. Zadaniem osoby badanej jest ustosunkowanie się do 29 stwierdzeń i dokonanie samoopisu przy pomocy 5-stopniowej skali, gdzie 1 oznacza „zupełnie do mnie nie pasuje”, a 5 „całkowicie do mnie pasuje”.

Indeks Reaktywności Interpersonalnej (IRI) R. Davisa mierzy nasilenie empatii rozumianej jako zjawisko emocjonalno-poznawcze; składa się z 28 twierdzeń pogrupowanych w 4 podskale (Fantazji, Przyjmowania Perspektywy, Empatycznej Troski, Osobistej Przykrości), po 2 mierzące każdy z aspektów empatii. Zadaniem osoby badanej jest ustosunkowanie się do podanych twierdzeń na skali od 0 do 4, gdzie 0 oznacza „nie opisuje mnie dobrze” a 4 „opisuje mnie bardzo dobrze”.

Inwentarz Płci Psychologicznej (IPP) Alicji Kuczyńskiej pozwala na określenie gotowości osoby badanej do posługiwania się w samopisie każdym z dwóch wymiarów płci: kobiecością i męskością; zawiera 35 przymiotników, 15 odwołujących się do cech stereotypowo kobiecych, 15 do stereotypowo męskich oraz 5 pozycji buforowych. Zadaniem badanego jest określenie na 5-stopniowej skali, w jakim stopniu charakteryzuje go każda z wymienionych cech (1 – zupełnie taki nie jestem, 5 – taki właśnie

jestem). Rozpatrując nasilenie psychicznej kobiecości i męskości łącznie, można przypisać jednostkę do jednego z 4 typów płci psychologicznej: androgynicznej, określonego seksualnie (zgodnego z płcią biologiczną), krzyżowo określonego seksualnie (niezgodnego z płcią biologiczną), nieokreślonego seksualnie.

3. Wyniki

W celu weryfikacji hipotez o bezpośrednich i pośrednich zależnościach między psychopatią, empatią, ryzykiem przemocy, płcią psychologiczną, agresywnością oraz typem popełnionego przestępstwa i typem stosowanej w trakcie czynu zabronionego przemocy estymowano dwa modele ścieżkowe z wykorzystaniem modelowania równań strukturalnych (Structural Equation Modelling – SEM). Jako metodę estymacji współczynników ścieżkowych wykorzystano metodę ważonych najmniejszych kwadratów (Weighted Least Squares Means and Variance – WLSMV) oraz parametryzację DELTA. Ze względu na zastosowanie w analizie zmiennych ciągłych wystandaryzowanych (poza głównymi zmiennymi zależnymi – typ przemocy i typ przestępstwa) wyniki zaprezentowano w postaci współczynników surowych (niestandaryzowanych), które interpretujemy jako wielokrotność odchylenia standardowego, o którą zmieni się wartość zmiennej zależnej związana ze zmianą wartości zmiennej niezależnej o jedno odchylenie standardowe. Ponieważ główne zmienne zależne są zmiennymi binarnymi, w ich przypadku interpretujemy ilorazy szans odpowiadające wartościom współczynników ścieżkowych. Dla porównania różnic w dopasowaniu modeli w grupach kobiet i mężczyzn przy ograniczeniach nałożonych na poszczególne współczynniki ścieżkowe zastosowano test Walda.

W pierwszej kolejności analizowano model, w którym zmienną zależną stanowił typ przestępstwa. W konsekwencji szacowano prawdopodobieństwo wystąpienia przestępstwa agresywnego. W rozpatrywanym modelu strukturalnym uwzględniono ponadto następujące zmienne: empatia, cechy psychopatyczne, czynniki ryzyka przemocy, wymiar psychologicznej męskości oraz agresywność. Wyniki estymacji modelu 1 dla grupy sprawców (zob. rysunek 3) wskazują, że jeśli poziom empatii zmieni się o jedno odchylenie standardowe, poziom psychopatii wzrośnie o 0,141 odchylenia standardowego ($p = 0,159$), zaś przy analogicznej zmianie nasilenia psychopatii poziom czynników ryzyka przemocy zwiększy się o 0,881 odchylenia standardowego ($p = 0,000$). Wzrost ryzyka przemocy o jedno odchylenie standardowe powoduje natomiast u sprawców przyrost psychologicznej męskości o 0,285 odchylenia standardowego ($p = 0,012$) oraz agresywności o 0,197 odchylenia standardowego ($p = 0,040$). Zmiana o jedno

odchylenie standardowe w wymiarze męskości skutkować będzie podniesieniem się wskaźnika agresywności o 0,171 odchylenia standardowego ($p = 0,005$). Taki sam przyrost (o 1 *SD*) nasilenia agresywności wpłynie z kolei na wzrost szansy popełnienia przestępstwa agresywnego o 41,6% ($p = 0,05$). Uzyskane wyniki sugerują, że wpływ empatii na psychopatię jest nieistotny statystycznie. Warto zauważyć, że parametr określający wpływ psychopatii na ryzyko przemocy wyróżnia się wysokością na tle pozostałych estymatorów.

Zgodnie z wynikami estymacji modelu 1 w grupie sprawczyń (zob. rysunek 3), jeśli poziom empatii zmieni się o jedno odchylenie standardowe, poziom psychopatii zmaleje o 0,201 odchylenia standardowego ($p = 0,065$). Przy analogicznej zmianie nasilenia psychopatii ryzyko przemocy zwiększy się o 0,716 odchylenia standardowego ($p = 0,000$). Wzrost ryzyka przemocy o jedno odchylenie standardowe wiąże się natomiast z przyrostem psychologicznej męskości sprawczyń o 0,411 odchylenia standardowego ($p = 0,001$) oraz agresywności o 0,446 odchylenia standardowego ($p = 0,000$). Zmiana o jedno odchylenie standardowe w wymiarze męskości skutkować będzie podniesieniem się wskaźnika agresywności o 0,090 odchylenia standardowego ($p = 0,338$). Taki sam przyrost (o 1 *SD*) nasilenia agresywności wpłynie z kolei na wzrost szansy popełnienia przestępstwa agresywnego o 30,6% ($p = 0,05$). Uzyskane wyniki wskazują, że wpływ psychologicznej męskości na agresywność oraz empatii na psychopatię jest nieistotny statystycznie. Warto zauważyć, że parametr określający wpływ psychopatii na ryzyko przemocy wyróżnia się wysokością na tle pozostałych zależności.

Porównanie współczynników otrzymanych w grupie kobiet i mężczyzn zaprezentowano na diagramie ścieżkowym (zob. rysunek 3). Zwraca uwagę fakt, iż w grupie kobiet poziom ryzyka przemocy jest ponad dwukrotnie silniejszym predyktorem agresywności niż w grupie mężczyzn.

Sprawdzano ponadto istotność różnic pomiędzy współczynnikami ścieżkowymi otrzymanymi w grupie kobiet i mężczyzn. Zaobserwowano zróżnicowany wpływ empatii na psychopatię w obu grupach ($p = 0,02$). Biorąc pod uwagę cały model 1, można stwierdzić, że u kobiety i mężczyźni nie różnią się pod względem ujętych w nim zależności.

W modelu alternatywnym zmienną zależną stanowił typ przemocy. W konsekwencji estymowano iloraz szans wystąpienia przemocy instrumentalnej (typ instrumentalny lub instrumentalno-emocjonalny). W rozpatrywanym modelu strukturalnym uwzględniono ponadto następujące zmienne: empatia, nasilenie antyspołeczności, poziom historycznego ryzyka przemocy, wymiar psychologicznej męskości oraz agresywność. Wyniki estymacji alternatywnego modelu w grupie sprawców (patrz: tabela 4) wskazują, że jeśli poziom empatii zmieni się o jedno

odchylenie standardowe, poziom charakterystyk składających się na czynnik 2 psychopatii wzrośnie o 0,132 odchylenia standardowego ($p = 0,184$), zaś przy analogicznej zmianie w nasileniu antyspołeczności historyczne ryzyko przemocy zwiększy się o 0,915 odchylenia standardowego ($p = 0,000$). Wzrost poziomu historycznych czynników ryzyka o jedno odchylenie standardowe wiąże się natomiast u sprawców z przyrostem psychologicznej męskości o 0,224 odchylenia standardowego ($p = 0,035$) oraz agresywności o 0,323 odchylenia standardowego ($p = 0,000$). Zmiana o jedno odchylenie standardowe na wymiarze męskości skutkować będzie podniesieniem się wskaźnika agresywności o 0,178 odchylenia standardowego ($p = 0,001$). Taki sam przyrost (o 1 *SD*) nasilenia agresywności wpłynie z kolei na wzrost szans posłużenia się przemocą instrumentalną o 184,3% ($p = 0,05$). Uzyskane wyniki sugerują, że oddziaływanie empatii na poziom charakterystyk składających się na czynnik 2 psychopatii jest nieistotne statystycznie. Warto zauważyć, że parametr określający wpływ antyspołeczności na historyczne ryzyko przemocy wyróżnia się wysokością na tle pozostałych zależności.

Zgodnie z wynikami estymacji modelu alternatywnego w grupie sprawczyń (zob. tabela 4) przy wzroście poziomu empatii o jedno odchylenie standardowe poziom antyspołeczności zmaleje o 0,217 odchylenia standardowego ($p = 0,040$). Podwyższenie poziomu czynnika 2 psychopatii o jedno odchylenie sprawi natomiast, że historyczne ryzyko przemocy zwiększy się o 0,777 odchylenia standardowego ($p = 0,000$). Przyrost wskaźnika nasilenia historycznych czynników ryzyka o jedno odchylenie standardowe wiąże się natomiast z podniesieniem się natężenia psychologicznej męskości sprawczyń o 0,434 odchylenia standardowego ($p = 0,001$) oraz agresywności o 0,649 odchylenia standardowego ($p = 0,000$). Zmiana o jedno odchylenie standardowe w wymiarze męskości skutkować będzie podniesieniem się wskaźnika agresywności o 0,113 ($p = 0,109$). Taki sam przyrost (o 1 *SD*) nasilenia agresywności wpłynie z kolei na wzrost szans posłużenia się przemocą instrumentalną o 153,2% ($p = 0,05$). Uzyskane wyniki wskazują, że wpływ psychologicznej męskości na agresywność jest nieistotny statystycznie. Warto zauważyć, że parametr określający zależność antyspołeczności i historycznego ryzyka przemocy wyróżnia się wysokością na tle pozostałych.

Sprawdzano ponadto istotność różnic pomiędzy współczynnikami ścieżkowymi otrzymanymi w grupie kobiet i mężczyzn. Zaobserwowano odmienną relację empatii z poziomem charakterystyk składających się na czynnik 2 psychopatii u sprawczyń i sprawców przestępstw ($p = 0,02$) oraz różnice międzypłciowe w zależności pomiędzy historycznymi czynnikami ryzyka a agresywnością ($p = 0,02$). Biorąc pod uwagę model alternatywny w całości, można stwierdzić, że kobiety

i mężczyźni nie różnią się pod względem ujętych w nim zależności, należy jednak zauważyć, że otrzymany współczynnik ($p = 0,052$) jest bliski istotności statystycznej.

4. Dyskusja wyników

W poszukiwaniu predyktorów agresywnej przestępczości kobiet i mężczyzn testowano model uwzględniający następujące zmienne: ogólne nasilenie empatii, poziom cech psychopatycznych, ogólne nasilenie czynników ryzyka przemocy, wymiar psychologicznej męskości oraz agresywność. Uzyskane wyniki sugerują, iż w obu grupach nie udało się wykazać wpływu empatii na psychopatię, zaś wśród kobiet nieistotna statystycznie okazała się ponadto zależność agresywności od poziomu psychologicznej męskości. Wszystkie pozostałe uwzględnione w modelu teoretycznym relacje między zmiennymi zostały pozytywnie zweryfikowane. Warto zauważyć, że zarówno w grupie sprawczyń, jak i sprawców, psychopatia okazała się istotnym predyktorem ryzyka przemocy. Parametr określający wpływ ogólnego nasilenia cech psychopatycznych na poziom czynników ryzyka znacząco wyróżniał się wysokością na tle pozostałych analizowanych zależności. Zwraca uwagę fakt, iż w grupie kobiet poziom ryzyka przemocy jest ponad dwukrotnie silniejszym predyktorem agresywności niż w grupie mężczyzn. Wyniki analizy istotności różnic pomiędzy współczynnikami ścieżkowymi obliczonymi dla sprawczyń i sprawców wskazują na międzyplciowe zróżnicowanie w obrębie zależności pomiędzy empatią a psychopatią. Co najważniejsze, na jej podstawie można uznać, że osadzeni i osadzone nie różnią się pod względem ujętych w modelu teoretycznym zależności (model jako całość jest prawdziwy dla kobiet i mężczyzn).

W poszukiwaniu predyktorów przemocy instrumentalnej u kobiet i mężczyzn testowano model uwzględniający następujące czynniki: ogólne nasilenie empatii, nasilenie antyspołeczności (czynnik 2 PCL-R), poziom historycznego ryzyka przemocy, wymiar psychologicznej męskości oraz agresywność. W grupie sprawców nie potwierdzono oddziaływania empatii na poziom charakterystyk składających się na czynnik 2 psychopatii, zaś w grupie sprawczyń wpływ psychologicznej męskości na agresywność okazał się nieistotny statystycznie. Warto zauważyć, że zarówno w grupie sprawczyń, jak i sprawców, cechy określające antyspołeczny styl życia jednostek psychopatycznych okazały się istotnym predyktorem historycznego ryzyka przemocy. Parametr określający wpływ czynnika 2 PCL-R na poziom czynników historycznych w skali HCR-20 znacząco wyróżniał się wysokością na tle pozostałych analizowanych wskaźników. Zwraca uwagę fakt, iż w grupie mężczyzn historyczne czynniki ryzyka przemocy są dwukrotnie silniejszym predyktorem agresywności oraz nasilenia

psychologicznej męskości niż w grupie kobiet. Wyniki analizy istotności różnic pomiędzy współczynnikami ścieżkowymi obliczonymi dla sprawczyń i sprawców wskazują na międzyplciowe zróżnicowanie w zakresie relacji empatii z poziomem charakterystyk składających się na czynnik 2 psychopatii oraz w obrębie zależności pomiędzy historycznymi czynnikami ryzyka a agresywnością. Biorąc pod uwagę cały analizowany model, można uznać, że badane kobiety i badani mężczyźni nie różnią się pod względem ujętych w nim zależności (model alternatywny jako całość jest prawdziwy dla kobiet i mężczyzn).

5. Wnioski końcowe

1. Za szczególnie cenną z punktu widzenia ewentualnej aplikacji otrzymanych rezultatów należy uznać podjętą próbę dotarcia do relacji przyczynowo-skutkowych pomiędzy ujętymi w modelu teoretycznym zmiennymi powiązаныmi z ryzykiem popełniania czynów agresywnych i stosowaniem przemocy.
2. Ujęte w modelu teoretycznym i jego alternatywnej wersji zależności między zmiennymi zostały potwierdzone empirycznie w przeprowadzonych badaniach.
3. Badane kobiety i mężczyźni nie różnili się w zakresie mechanizmów leżących u podłoża czynów zabronionych z użyciem przemocy.